

Rilai Szent Iván és ereklyéinek útja

Szöveg a „Festői Bulgária” számára Senad Emra, a Szegedi Tudományegyetem hallgatója.

Helyszín: Veliko Tarnovo

Rilai Ivánt az életrajzaiból ismerjük. A róla írt hagiográfiák és istentiszteletek a fő információforrás a szent életéről és az ereklyéi által az Isten előtti bemutatása után létrehozott csodákról. Az életrajzok egyházi irodalmi műfajának eredete a római bírósági jegyzőkönyvekre vezethető vissza, amelyek szerint a keresztényeket halálra ítélték az akkoriban rendkívül veszélyesnek minősített krisztusi tanításokhoz való tartozásért. Az életrajz megléte fontos feltétele egy szent kanonizációjának. A kanonizáció másik fontos feltétele a romlatlan ereklyék megléte. Rilai Szent Iván esetében mindkettő létezik, hiszen 16 fennmaradt hagiográfiánk van róla, és megtisztított teste ma egy szarkofágban nyugszik a Rilai kolostor főtemplomában. A szentségnek különböző tipológiai vannak. A szentségben elsők az apostolok - hírnökök. Ők Krisztus tanítványai, valamint tanítványainak tanítványai. Késői apostolokként vagy apostolokkal egyenrangú szentekként határozzuk meg azokat, akik missziós érdemeik miatt tündököltek. Egyenrangú apostoloknak nevezzük Konstantin császárt és anyját, Helénát, valamint Cirill és Metód testvéreket. Az ókori Róma idején szentekké kanonizálták a mártírokat, olyan érdemes római polgárokat, akik életüket vesztették azért, mert elhatározták, hogy nem tagadják meg Krisztust. Az első vértanú Szent István volt, a vértanúk közül pedig a legnépszerűbb a nagy vértanú György. Tiszteletreméltók - ezek olyan szentek, akik szerzetesi hőstettük és remeteségük miatt tündököltek. Az első ilyen szentnek ismerik el Nagy Szent Antal, aki visszavonult a sivatagba és remeteségben élt. Szentek - mesterek. Ezek azok az uralkodók, akiket a kereszténységnek tett szolgálataiért kanonizáltak. A bolgár történelemben ilyen szentek Szent Borisz Mihály hódító és Szent Péter király. Női szentek. Ezek olyan igaz nők, akik keresztény erényeikkel tündököltek. A legtiszteltebb bolgár és közös balkáni szent az epivati Szent Paraskeva. Népi szentek. Ezek nem kanonizált szentek vagy a keresztény ünnepek népi hiposztázisai, akik a szentség képében megszemélyesíthetők. A folklorisztikus szentekre példa Szent Jordán, aki népi alakként jelenik meg, Szent Iván testvére. Rilai Szent Iván olyan szent, aki a szentség különböző árnyalatait hordozza, de mindenekelőtt egy remete szerzetes, aki Istenes Szent János példáját követte. Antal. A legkorábbi hagiográfiában Szent R. Bár eredetét tekintve meglehetősen jelentéktelen, a szent nem jelentéktelen ebben a világban. A középkori bolgár társadalom birtokos alanyai közül származott. A szent alacsony származásának elméletét többször megkérdőjelezték. Van egy komoly történelmi gyanú, miszerint Rilai Szent Iván Simeon cár fia és a felemelkedett Péter cár testvére volt. E feltételezés mögött egy titokzatos személyiség áll a bolgár középkorból - Boján, akit a bizánci források varázslónak neveznek. Boján a király fia és a bolgár korona későbbi örököse volt. A róla szóló információk azzal érnek véget, hogy bizánci fogságba esett, ahonnan szökéssel sikerült megmenekülnie. Egyes misztifikációra hajlamos irodalmi szerzők szerint - a titokzatos Boján és a rilai szent mögött ugyanaz a személy állt (Йорданова 2000, 268-284. o.). A szent élete és az életében véghezvitt csodák tipológiailag hasonlítanak más korabeli szentekhez, ami sokakat arra enged következtetni, hogy a szerzetes mögött valójában

egy, a kor misztikus szellemében magasan képzett személy állt. A bulgáriai ortodox keresztény kolostorok eredetük szerint két csoportra oszthatók: az uralkodó adományával és az ortodox egyház jóváhagyásával létrehozott kolostorok; a remeték és követőik tevékenységével kapcsolatban létrehozott kolostorok, amelyeket alapítóik szakrális dicsősége és saját szentségük, mint keresztény kultuszközpontok miatt később a magasabb egyházi és világi hatóságok elismertek és jóváhagytak. A spontán módon kialakuló szerzetesi közösségek elismerésével semlegesítették a kolostorok eredetével kapcsolatos vitát. Igyekeztek ideológiailag (az eretnkségek megjelenésének és terjedésének megakadályozásával) és gazdaságilag (a bevételeikből származó adók beszedésével) ellenőrizni őket. Ez a folyamat a szerzetesi remeteközösségek és a kereszténység kialakulóban lévő egyházi szervezete közötti kapcsolat legkorábbi szakaszába ágyazódik.

A jelentősebb jelentősebb hagiográfiák Szent 1.

1. A legrégebbi hagiográfia, a szövegben található sok népi motívum miatt „népi”. A 12. században íródott. Úgy tartják, hogy a népi hagiográfia előtt létezett egy másik hagiográfiai szöveg, amely nem jutott el hozzánk.
2. Szkilitsa György élete. Ezt görög nyelven írta Serdica (ma Szófia) városának bizánci helytartója 1173-1183 között.
3. Euthymius tarnovói pátriárka életrajza, amelyet a 14. század végén írt. Ez a legszebb és teológiailag megalapozott hagiográfia, a tarnovói irodalmi iskola egyik irodalmi remekműve. A hagiográfia az izsicsmai keresztény mozgalom irodalmi stilisztikájának egyik példája.
4. A Rilai mese. Ezen a néven ismert egy olyan szöveg, amely részletesen beszámol Szent Sándor ereklyéinek átadásáról. Szerzője Vladislav Gramatik, Rila szerzetese, az esemény közvetlen szemtanúja és résztvevője.
5. Dimitar Kantakuzin által írt hagiográfia egy kis dicsérő beszéddel. A szent napján felolvasásra szánt szöveg, amely a 15. század végén íródott. A hagiográfiát a tarnovói irodalmi iskola kései megnyilvánulásának tekintik (Кожухаров 1977, 39-40. o.)

A hagiográfia fő cselekménye Rilai Szent Iván találkozása Péter cárral. Valamennyi hagiográfiai szöveg fő cselekménytöredékként Szent Iván földi életének Szent Péter királlyal való találkozását helyezi el. A találkozás beteljesületlennek is tekinthető. A király ajándékának visszautasításaként is felfogható: „Ekkor Péter király, miután kiöntött egy arany poharat, elküldte neki, mondván: Fogadd el ezt tőlem, ó, király, hogy a kezeden legyen, amire csak akarsz. ' Szent Iván pedig vette a poharat, visszaadta az aranyat, és így szólt a király által küldött szolgákhoz: 'Menjetez mindketten, és mondjátok a királynak: 'Így szól a te testvéred: 'Testvérem, az ember nem csak kenyérral él, hanem Isten ígéjével is, amint az evangéliumban meg van írva. Én, testvérem, nem fogok sem hadsereget felfegyverezni, sem váltságdíjat venni. Vedd el tehát az aranyat, mert nagyon szükséges neked; de a poharat megtartottam emlékezetedre és jelül a világnak. „És visszaadta az aranyat, a poharat pedig megtartotta.” Népélet. A visszaadott arany annak záloga, hogy a szent lemondott a gazdagság hajszolásáról. A megtartott kehely az egyház szimbolikus ereje. Szimbolikus

összefüggésben úgy tekinthetjük ezt a gesztust, mint a középkori társadalomban a hatalmak szétválasztását. Az arany a király által képviselt világi hatalomnak felel meg. A kehely pedig a szerzetes által képviselt egyházi hatalmat jelképezi (Гюзелев 1994, 13-22. o.). A középkori keresztények számára az igaz ember szentségének bizonyítékát a romolhatatlan ereklyék jelenléte jelentette. Ezt a hagyományt a két nagy keresztény felekezet, a katolicizmus és az ortodoxia a mai napig őrzi, a protestáns egyházak viszont tagadják. A keresztény hagyományok kialakulásának legkorábbi korától kezdve a szentek ereklyéi hatalmas kincsekké váltak, amelyek vonzerejére épül a keresztény történelem szent tekintélye és a keresztény jelen ereje. Az egyik első kérdés, amelyet a bolgár követek 866-ban I. Miklós pápához intéztek, éppen az ereklyék tiszteletére vonatkozott. Egy középkori vallási központ csak a benne található ereklyék (szentek ereklyéi, tárgyaik vagy a legkorábbi keresztény történelemhez kapcsolódó tárgyak) révén nyeri el jelentőségét. Ezek azok, amelyek a zarándokok számára mágnessé teszik. A keresztény ember hisz abban, hogy az ilyen helyek gyógyulást és erőt hoznak. Ismeretes, hogy a kereszténység korai évszázadaiban templomokat építettek a keresztény szentek sírjainál. És mivel az ereklyék birtoklása nagy érték volt, elkezdtek keresni, hordozni és gyűjteni őket. Rilai Szent Ivántól, az Úr előtti bemutatása után, olyan szent ereklyéket őriztünk meg, amelyek szentségüket nemcsak romolhatatlanságukkal bizonyítják, hanem az imádat és az imádság eredményeként bekövetkezett csodákkal is (Байримова 1997, 14-45. o.). A szentről szóló hagiográfiák szerint ereklyéit királyi vadászok fedezték fel, akik vadra vadásztak. A vadak nyomai a vadászokat Rilai Iván barlangjához vezették, ahonnan illatok szálltak. A vadászok megtalálták a testet, amely romlatlan és illatos volt. Amikor megpróbálták felemelni a testet, kiderült, hogy olyan súlya van, amely túl nehéz volt számukra. Miután Péter király tudomást szerzett az esetről, elrendelte, hogy a holttestet Szredecbe szállítsák. Amikor a holttestet újra megkísérelték, az ereklyék könnyen leváltak. A hagiográfiának ezt a részletét úgy kell értelmezni, mint a szent azon vágyának csodálatos kifejeződését, hogy maga válassza meg tartózkodási helyét. Szredec városában elhelyezve a szent ereklyéi csodákat tettek. Sredetsben kolostort alapítottak a szent nevében. A kolostor a mai Központi Csarnok mögött helyezkedett el. A kolostor közelében található a szófiai termálforrások. Andronikosz bizánci császár Szredecben gyógyította meg beteg lábát. Georgi Szkilitsa bizánci méltóságos a császár gyógyulását Rilai Szent Iván csodatévő hatásának tulajdonította. Néha a szent ereklyéinek egyik helyről a másikra való áthelyezését csetepaték és csaták kísérik. Ilyenkor egyik vagy másik oldal legendákat (pletykákat) terjeszt, miszerint maga a szent kívánta, hogy szállítsák, és álmában jelent meg valamelyik helyi személynek; hogy jelet adott; hogy a koporsója repült stb. Hasonló állítások állnak az ereklyék áthelyezéséről szóló beszámolók háttérében. Ezek a szentnek szentelt hagiográfiai szövegekhez tartoznak, és más szövegek részeként vagy önállóan is terjedhetnek. Az ereklyék felfedezése és átadása a középkori irodalom állandó témájává vált. A szent ereklyéinek a szent kultuszának fejlődése során történő lokalizálásával és áthelyezésével kapcsolatos szövegek korpuszát alkotja. Az ereklyék utat törnek maguknak, és az új helyeken, ahol tartózkodnak, patrónusokká válnak. Rilai Szent István különleges kapcsolata Magyarországgal ereklyéinek esztergomi tartózkodása. 1183-ban, egy újabb magyar-

bizánci háború során III Béla magyar király elfoglalta Szredecet, és Rilai Szent János ereklyéit fővárosába, Esztergomba vitte. A hagyomány szerint a helyi római katolikus érsek kijelentette, hogy nem ismer ilyen szentet, amiért Rilai Szent János némasággal büntette, de miután a püspök leborult az ereklye előtt és bocsánatot kért, meggyógyult. A legenda szerint a csodától lenyűgözve és megzavarodva a magyarok 1187-ben visszaszolgáltatták a szent ereklyéit Bulgáriának. A történészek szerint az ereklyék Szredecbe való visszaszolgáltatásáról Bizánc és Magyarország tárgyalt (Бюдей 1940, 24-25. o.). Az ereklyék Magyarországról való visszaszolgáltatása után Rilai Szent Ivánt Serdikából Tarnovóba helyezték át. A Második Bolgár Királyság fővárosa a középkori szimbolizmus minden szabálya szerint épült. A város erős falai mellett olyan ereklyékkel rendelkezik, amelyek az isteni védelem tárgyává teszik. 1195-ben Ivan Aszén cár ünnepélyesen a fővárosba vitte Rilai Szent Iván ereklyéit az épülő Szent 40 Mártír templomban, amely a Rilai Csodatevő János-hegyen várta befejezését.”. Bulgária fővárosában egyre nő Rilai Szent Iván kultusza. A bolgár cárok személynévválasztása Ivan-Asen, Ivan-Alexander, Ivan-Shishman stb. a szent tiszteletét bizonyítja. Tarnovo városa különösen erős szimbolikus jelentőségre tett szert 1204 után, amikor Konstantinápolyt ideiglenesen elfoglalták a latinok. Tarnovóban írták a legszebb Szentek életrajzát. Az ereklyék következő áthelyezésére 1469-ben került sor. Bulgária 1396-ban bekövetkezett végleges oszmán uralomra kerülése után több évtizedes teljes hiány következett a bolgárok történelmi megnyilvánulásából. Az első esemény, amelyet a bolgároknak sikerült megszervezniük, a Rilai kolostor helyreállítása és Rilai Szent Iván ereklyéinek átadása volt. Az eseményt nagyon jól dokumentálja Vladislav Gramatik, aki résztvevője és közvetlen tanúja volt az áthelyezésnek. Az ereklyék átadása először lendítette előre a bolgár társadalmat az inovert uralom körülményei között. „Vladislav Gramatik Rilai mese című regénye egy valós eseményen alapul: a Szent ereklyék áthelyezésén. A dokumentumos-tényszerűséget ötvözi a hagiográfiai és történelmi elbeszéléssel. Bár szerkezetét tekintve ez az elbeszélés önálló egésznek alkot, mégis a szent Evtimius tarnói pátriárka által írt életrajz részeként funkcionál. Rilai Szent Iván kihirdetésétől kezdve egészen a középkor végéig számos hagiográfia, istentisztelet és dicséret született róla. Már a Rilai szentről szóló hagiográfiák vizsgálata is teljes mértékben szemlélteti a hagiográfiai műfaj fejlődését hazánkban, hiszen minden új korszak egy-egy új szöveggel bővült (Кожухаров 1977, 39-40. o.). Vladislav Gramatik elbeszélése terjedelmes bevezetéssel kezdődik, amelyben felvázolja az ereklyék átadását megelőző események széles történelmi panorámáját. Az elején a szerző beszámol a koszovói csatáról, Murád szultán haláláról. Később fokozatosan szűkíti a történelmi keretet, és a Balkán sorsának a törökök bejövetelkor történő ismertetésétől a Rila-kolostor pusztulásának és újjáépítésének beszámolójáig jut el. Vladislav Gramatik nem tárja fel közvetlenül az ereklyék átadásának lényegét, hanem egy körülményes bevezetőn keresztül mutatja be a történetet „a kezdetektől”, jelezve az indítékokat, az okokat, amelyek ehhez az eseményhez vezettek. Bulgária oszmán uralom alá kerülése után a Rilai kolostor elhagyottá vált, és csak a 15. században éledt újjá, három testvér - Joaszaf, Dávid és Teofánész (a krupniki püspök - Jákob - fiai) erőfeszítéseinek köszönhetően. Ők állították vissza a kolostort régi dicsőségébe és keresztényi

pompájába. Amikor megtudták, hogy Rilai Szent Iván ereklyéi épségben maradtak Tarnovo török általi elfoglalása után, megkérték a Krisztus-szerető szerb Mara Brankovicsot, aki II. Murád szultán felesége volt, hogy a szent maradványokat visszahozhassák a Rilai kolostorba. Az engedélyt megkapták, és a testvérek különleges követeket kísérték a királyi városba. Tarnovo lakói nemtetszéssel fogadták őket, de nem tudtak ellenállni a szultán nagy akaratának (Рилска повест). Vladislav Grammaticus a továbbiakban részletes tényszerűséggel írja le azt a módot, ahogyan a szerzetesek visszatérnek a Rila-sivatagba (Данчев 1969 32. o.). Itt az elbeszélésben számos csodát találunk, amelyeket Rilai Iván szent ereklyéi hajtottak végre. Kezdetben a szerzetesek „támogatást” kapnak az ereklyéktől, amikor átkelnek a Rosita folyón (a mai Rositsa folyón). Ez illatos illatban fejeződik ki. Szredecben (Szófia) az ereklyét a nép nagy tisztelettel fogadja, és a „Szent György” körtemplomban helyezik el II. Stefan Uros Milutin szerb király ereklyéi mellett. „És ott, mivel a két szent egy ágyon feküdt és kettős illatot árasztott mindenki megdöbbenésére . . . A harmadik, legjelentősebb csoda az elbeszélés végén jelenik meg, amikor a körmenet a Rila kolostorhoz közeledik: ekkor a szent koporsója mintha repülne a kolostor felé vezető úton, így a nép szorongva követi: „Itt a nép egy része, miután az isteni lélek gyors könnyedségétől szárnyra kelve vitte a szentet, hamarosan láthatatlanná vált a többiek számára, mert hangosabban futottak, mint a gyors szarvasok és a sasok repülése. „A csodák epizódjai fontos elemei a Szent ereklyéinek átadásáról szóló elbeszélésnek. Az illat és a repülés a szent isteni lényegének szimbólumai. Az illat az ő szentségéhez kapcsolódik. Ismeretes, hogy a középkorban az illat és a bűz közötti ellentét nagyon gyakran a szentség és a bűnösség közötti ellentétet fejezte ki. A szent ereklyéinek kötelező tulajdonsága, hogy illatozniuk kell. Ebből ismerjük fel szentségét. A szentek ereklyéiről szóló történetekben a repülés is elemként jelenik meg; sőt, vannak olyan szövegek, amelyek arról szólnak, hogy maguk az ereklyék repülnek arra a helyre, ahol tartózkodni akarnak. A repülés a szent angyali lényegét jelképezi. Miután megalapították a Szt. Ivan Rilában, a kolostor spirituális központtá és fontos zarándokhellyé vált, és a bolgár kultúrát a középkortól a reneszánszig, a vallási szférából pedig a világi oktatásba vitte. A reneszánsz idején Rilai Szent Iván kultuszát leszűkítette Szent Cirill és Metód erős tisztelete, de a rilai szent, remete szerzetes mind a mai napig a legnagyobb bolgár égi védőszent marad. A Rilai kolostornak a bolgár földek vezető keresztény központjává válása a szentség mintaképévé tette, védőszentjének a közönséges bolgár szentek közé emelése pedig a rilai remete életét és lelki tetteit követendő szent modellé tette. Ennek eredményeként a szerzetesi kultúrtérben számos ortodox központ (kolostorok, falusi templomok) keletkezett, amelyek az ő nevét viselik (Дуйчев., 1990, 234-245. o.). Ezek terjesztették és erősítették a neki szóló kultuszt, a helyi tevékenységük közvetlen igényeihez és a helyi népi közösségek sajátosságaihoz igazítva azt. A vallási központokat szolgáló egyházi közösségek és a szentségükben hívő laikusok közösségei közötti kölcsönhatás a helyi népi szentkultuszok kialakulásához vezet, amelyek Szent János hiposztázisai. Rilai Iván. A Rilai kolostor kulturális területének meggyengülésével és megszakadásával az oszmán uralom nehéz évszázadai alatt, valamint a Rilai remetének szentelt ortodox központok egy részének hanyatlásával és pusztulásával a népi hiposztázisainak helyi kultuszai önállóan tovább fejlődtek, eltávolodva a kanonikus

vallási eredetűtől, és különböző mértékben folklorizálódva. A kutatók a helyi folklór szentség három fő központját jegyezték fel. Az első különálló régió a Rila-legendák, amelyek a Rila folyó mentén és a Struma folyó mentén elterülő falvakban, Dupnik, Kyustendil és Radomir vidékén terjedtek el. A második gazdag folklórörökséggel rendelkező régió Szófia és a Szófia-mező, valamint az Iskar folyó mentén fekvő falvak. A szófiai ciklus részeként a Samokov régió is szerepel. A harmadik ciklus az északnyugati Balkán-hegység - Vratsa, Mezdra, Etropole. Kétségtelen, hogy a népi legendák az ereklyék körmenetéhez kapcsolódnak (Фекелджиев 1979, 3-7. o.).

Nagyon nehéz új és megbízható információkat találni az ereklyék átadásáról a mindenféle kiadványok jelentős mennyiségében, amelyek természetesen a kolostor növekvő népszerűségét kísérték a huszadik század folyamán. Sok közülük csak kolostori legendákon, néha pedig egyenesen kitalációkon alapul, amelyeket a korabeli irodalomban újra és újra elővesznek, és ezáltal polgárjogot nyernek. Az ilyen eltérő és legendás információk az elektronikus oldalakon is jelen vannak. És a sok pontatlanság és feltételezés ellenére megállapíthatjuk az ereklyék következő évszázados útját: Rila - Szerdika - Esztergom - Szerdika - Tarnovo - Szófia - Rila. Bulgária felszabadulása után a Rila kolostor és környéke számos bolgár közéleti személyiség és író kedvelt zárandokhelyévé vált. A korabeli időszaki sajtó fejlődésével megjelent néhány beszámoló a kolostorba zárandoklókról, amelyekben értékes feljegyzések és benyomások találhatóak. Ilyenek például Stefan Bobchev, Ivan Vazov és Zahari Sztobjanov leírásai. Rilai Szent Iván ereklyéit ma a Rilai kolostor főtemplomában egy külön erre a célra épített ládában őrzik. Továbbra is a hívek imádatának és tiszteletének tárgyát képezik. Létezik egy „Szent út” nevű zárandokút, amely a Rilai Szent Iván ereklyéinek Tarnovgradból a Rilai kolostorba való elvitelének útvonalát követi. Ez az útvonal még nem rendelkezik célzottan kiépített infrastruktúrával és jelölésekkel, ezért önálló áthaladása nem ajánlott. Szervezett zárandoklatokat évente tartanak az egyházmegyei püspökök áldásával. 1983-ban a Rila-kolostor felkerült az UNESCO Világörökségi Listájára, ami hangsúlyozza egyetemes értékét és jelentőségét nemcsak Bulgária, hanem az egész világ számára.

Irodalom:

Байрамова М. Вечният монах. Житията и службите за св. Иван Рилски. Подбрали и превели Татьяна Славова и Иван Добрев. Под научната редакция на Мая Байрамова. София, 1997.

Бюдей Й. Пренасяне на мощите на св. Иван Рилски в Унгария и връщането им обратно. Културен преглед. София, 1940, с. 24-25.

Гюзелев В. „Велико светило за цял свят” (Св. Иван Рилски в измеренията на своето време). Светогорска община Зограф. III. София, 1999, с. 13-24.

Динеков П. Иван Рилски. Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 2, София, 1995, с. 25-33.

Данчев Г. Владислав Граматик, книжовник и писател. София, 1969 г.

Дуйчев Ив. Рилският светец и неговата обител. София, 1947, 432 с. (фототипно изд. София, 1990).

Йорданова Ю. Боян Магьосника - медийният му образ между историята и литературата. В: Краят на хилядолетието. Носталгии, раздели и надежди, София. 2000, с. 268-284.

Кожухаров Ст. Жития на Иван Рилски. Речник на българската литература. 2. София, 1977, с. 39-40.

Рилска повест https://liternet.bg/publish23/r_malchev/sakralnost.htm (28.12.2024)

Фекелджиев И. Народни легенди за Свети Иван Рилски, София, 1979.